

В.В. СВІТЛИЧНА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ВИДАВНИЦТВО "КАРАВЕЛА"

В.В. Світлична

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Дев'яте видання, доповнене

Київ “Каравела” 2019

УДК 94(477)(075.8)
Св 24

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист № 14/8.2-2236 від 14.10.2005 р.)*

Рецензенти:

В.В. Кравченко,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;

О.Я. Красівський,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук, філософії та права
Львівського регіонального інституту
Академії державного управління при Президентові України.

Світлична В.В.

Св 24 Історія України: Навч. посібн. – 9-е вид., доповнене. – К.:
Каравела, 2019. – 408 с.

ISBN 978-966-9559-62-6

Огляд історії України подано з позицій сучасної концепції вітчизняної історії відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Стиль викладу матеріалу та його композиція сприяють продуктивному засвоєнню матеріалу при відсутності безпосередніх контактів з викладачем. Вправи до кожного розділу дають можливість здійснювати самооцінювання та самоконтроль у процесі навчання. Запропоновано методичні рекомендації щодо організації індивідуальної роботи студентів із дисципліни «Історія України». Посібник містить плани семінарських занять із проблемними запитаннями для обговорення, збірник тестових завдань, критерії оцінки знань студентів за різними формами контролю.

Призначений для студентів вищих навчальних закладів, а також для широкого загалу читачів – учнів середніх шкіл, ліцеїв, гімназій, професійно-технічних училищ та всіх, хто цікавиться історією, прагне глибше пізнати минуле і сучасне нашого народу.

УДК 94(477)(075.8)

ISBN 978-966-9559-62-6

© Світлична В.В., 2019

© Видавництво “Каравела”, 2019

ЗМІСТ

Вступ	5
Модуль 1. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ З ДАВНЬОЇ ДОБИ ДО НОВОГО ЧАСУ	11
1. СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (1 млн рр. до н.е. – IX ст. н.е.).....	11
1.1. Українські землі в первісну епоху	11
1.2. Історична доля півдня України	14
1.3. Слов'янські племена.....	22
2. ДАВНЬОРУСЬКИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (IX–XIV ст.)	32
2.1. Київська Русь (IX–XII ст.)	32
2.2. Галицько-Волинське князівство (XII–XIV ст.).....	42
Культура України давньоруського періоду	48
3. ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКА ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (XIV – перша пол. XVII ст.). Виникнення козацтва	65
3.1. Українські землі у складі Великого князівства Литовського ..	65
3.2. Від Литовсько-Руської до Польсько-Литовської держави	67
3.3. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ	75
3.4. Визвольний рух в Україні у XVI – першій пол. XVII ст.....	78
Українська культура XIV – першої пол. XVII ст.	81
4. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА. КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА (сер. XVII – кін. XVIII ст.)	92
4.1. Українська Національно-визвольна війна 1648–1676 рр.	92
4.2. Козацько-гетьманська держава (сер. XVII – кін. XVIII ст.) ...	114
4.3. Становище Правобережної України під владою Польщі	121
Українська культура другої пол. XVII – XVIII ст.	124
5. УКРАЇНА У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРИЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (кін. XVIII – поч. XX ст.)	140
5.1. Українське національне відродження XIX ст.	140
5.2. Соціально-економічна модернізація України	151
5.3. Україна на початку XX ст.	155
Культурний розвиток України на поч. XX ст.	162
Модуль 2. УКРАЇНА У НОВІТНІЙ ЧАС	176
6. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1920 рр.	176
6.1. Лютнева революція в Росії та Україна	176
6.2. Доба Української Центральної Ради. Відродження державності (березень 1917–квітень 1918 рр.).....	177

6.3. Доба української держави гетьмана Павла Скоропадського. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки (квітень-грудень 1918 р.).....	183
6.4. Доба Директорії УНР (грудень 1918–1920 рр.). Злука УНР і ЗУНР	187
7. УКРАЇНА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1920–1939 рр.)	207
7.1. Радянська Україна в 20–30-ті роки	207
7.2. Західна Україна у 20–30-ті роки	224
8. УКРАЇНА І ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА (1939–1945 рр.). РУХ ОПОРУ	237
8.1. Початок Другої світової війни. Приєднання західноукраїнських земель до СРСР	237
8.2. Окупація України військами Німеччини та її союзників (22 червня 1941–22 липня 1942 рр.)	241
8.3. Рух Опору в Україні	245
8.4. Визволення України від фашистських загарбників (грудень 1942–жовтень 1944 рр.)	248
9. УКРАЇНА В 1945–1991 рр.	255
9.1. Період посилення сталінського тоталітарного режиму (1945–1953 рр.)	255
9.2. Період хрущовської “відлиги” (1953–1964 рр.)	261
9.3. Період “застою” і кризи радянського суспільства (1964–1985 рр.)	266
9.4. Україна в період перебудови (1985–1991 рр.)	273
10. УКРАЇНА В УМОВАХ РОЗБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ	293
10.1. Політичний розвиток України.	293
10.2. На шляху до економічної незалежності. Становище в соціальній сфері	311
10.3. Духовне життя суспільства	318
10.4. Зовнішня політика України	322
Модуль 3. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ	
Методичні рекомендації щодо організації індивідуальної роботи..	331
Критерії оцінювання знань студентів	339
Тестові завдання з дисципліни “Історія України”	341
Відповіді до тестів	369
Перелік типових екзаменаційних запитань	371
Список рекомендованої літератури	375
Головні події в історії України	387

ВСТУП

Дисципліна “Історія України” посідає чільне місце у системі навчання про суспільство і належить до предметів гуманітарного циклу. Вона ґрунтується на знаннях про основні тенденції та події у розвитку історії людського суспільства на території сучасної України від стародавньої доби до новітнього часу. Вивчення історії надає творчого характеру процесу гуманітаризації освіти у вищій школі, оскільки покликане не лише ознайомити студентів з етапами буття українського народу, а й сприяти формуванню їхнього світогляду та творчого мислення.

Зміст дисципліни реалізується у процесі вивчення трьох блоків: теоретичного, практичного і самостійної роботи.

Теоретичний блок: історія як одна з головних складових гуманітарної підготовки, формування свідомості та інтелекту фахівців; предмет історії, його основні терміни та поняття; теорії, концепції, дискусійні проблеми; суспільні явища, процеси, події, аналіз і узагальнення фактів; тенденції суспільного розвитку; прогнозування процесів.

Практична робота: оволодіння навичками і методами наукової полеміки, логіки і культури мислення, уміння аргументовано, переконливо викладати власні погляди, відстоювати свою позицію; підготовка рефератів, есе, наукових доповідей і виступів з актуальних проблем української історії.

Самостійна робота: уміння працювати з різноманітними джерелами, періодичними виданнями, документами, здійснювати пошук історичної інформації з відповідної проблематики, систематизувати матеріал, самостійно його аналізувати та узагальнювати.

В історії України використовуються як спільні для всіх гуманітарних наук методи, так і специфічні, притаманні саме історичному пізнанню. Традиційні напрями і форми історичного дослідження: історико-фактологічна реконструкція, історія ідей та ментальностей, історичні схеми, теоретичні блоки, інтуїція в історичному дослідженні. Спеціальні методи: порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, ретроспективний, структурно-функціональний, статистичний.

Загальні принципи, що забезпечують розуміння історичного процесу: одиничність і цілісність історичного життя, суспільна людина, група, колектив, етнос як представник історії, етнічний і географічний фактори в історії, множинність ритмів історії.

В основі курсу – теорія навчання, індивідуалізація навчання, суттєве збільшення часу на самостійну роботу студентів, відхід від простої репродукції знань і перехід до глибокого їхнього засвоєння та осмислення, підвищення інформаційної місткості академічної години.

Предметом навчальної дисципліни історії України є вивчення політичних, соціально-економічних, етнопатриотичних та культурних аспектів розвитку українського народу протягом усього періоду існування: від часів появи людського суспільства на українських землях у стародавню добу і до сьогодення.

Метою вивчення навчальної дисципліни є:

- розуміння суті історичних процесів в Україні, їхнього об'єктивного характеру, взаємозв'язку та взаємозалежності;
- набуття умінь аналізувати й узагальнювати історичний матеріал у певній системі, оцінювати найважливіші події та явища української історії в контексті світової історії;
- розвиток національної самосвідомості майбутніх вчителів;
- виховання патріотичних і морально-етичних переконань спеціаліста, причетності до тисячолітньої історії українського народу;
- набуття умінь та навичок, які забезпечать застосування набутих знань з історії у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті та оцінки суспільних явищ і подій.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- дати наукову періодизацію історії України, визначити характерні риси основних періодів української історії, їхні особливості, визначальні події та явища в кожному з них;
- розкрити історію соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в Україні, основні етапи українського національно-визвольного руху, його конкретний зміст і організаційні форми, визначити місце і роль в українській історії видатних особистостей;
- узагальнити досвід національного державотворення, традиції української державності, вивчити етапи боротьби українського народу за її відродження та збереження;
- навчити методам і навичкам наукової полеміки, логіки і культури мислення, вміння аргументовано, переконливо викладати власні погляди, відстоювати свою позицію.

Форми навчання: лекції, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота студентів із застосуванням наочності, технічних засобів навчання, що забезпечує закріплення теоретичних знань,

а також сприяє отриманню практичних навичок і розвитку творчого мислення.

У процесі вивчення дисципліни “Історія України” доцільним є виокремлення трьох модулів:

Модуль 1. Історичний розвиток українських земель з давньої доби до нового часу

Передбачається формування таких умінь: у ході вивчення давньої та середньовічної історії України на лекціях та семінарських заняттях студенти починають оволодівати навичками роботи з історичними джерелами і науковою літературою, формують уміння систематизувати й аналізувати історичний матеріал; розвивають уміння засвоювати нові поняття: палеоліт, мезоліт, неоліт, трипільська культура, рід, плем'я, громада, ранньофеодальна держава, народність тощо; вчаться готувати доповідь та повідомлення на історичну тематику, складати план-конспект теми, визначеної для самостійної роботи, набувають навичок виконання тестових завдань.

Вивчення курсу історії України нового часу має допомогти студентам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал на основі використання різних джерел з альтернативними підходами до трактування подій, оволодіти певними навичками історіографічного аналізу; навчитися користуватися довідковою літературою; оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських цінностей; аналізувати факти і явища, визначаючи роль людського чинника в історії; уміти написати реферат; добре оволодіти навичками самостійної роботи з дисципліни; засвоїти такі поняття, як національна революція, нація тощо; уміти використовувати міжпредметні зв'язки з історії культури, релігієзнавства, літератури, правознавства тощо.

Модуль 2. Україна у новітній час

Історія України новітнього часу навчає уміння самостійно аналізувати та оцінювати сучасні проблеми людського буття, виявляти фактори, що визначають прогресивні і негативні тенденції в розвитку української держави, мати уявлення про місце і роль України в сучасному світі; студенти повинні уміти вступати в дискусію і аргументовано відстоювати свої погляди перед аудиторією, демонструючи самостійність мислення і знання фактичного матеріалу; добре орієнтуватися у сучасній науковій літературі з дисципліни та використовувати пресу; встановлювати

хронологічні зв'язки між подіями української та світової історії XX–XXI ст.; знати та аналізувати події Першої і Другої світових війн та національних революцій, уміти визначити основні етапи державотворення в Україні.

Модуль 3. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Форми контролю та оцінювання знань студентів:

Поточний і модульний контроль. Об'єктами поточного контролю є: систематичність та активність поточної роботи; виконання студентом обов'язкових завдань навчальної програми; виконання завдань для самостійного та індивідуального опрацювання; оцінювання знань здійснюється на семінарських заняттях шляхом усного і письмового опитування, виконання перевіркових робіт, тестування, а також проходження модульного контролю.

Підсумковий контроль знань здійснюється на екзамені. Підсумкове оцінювання знань студентів на екзамені здійснюється з урахуванням результатів оцінювання поточної роботи в семестрі та результатів письмового екзамену з подальшим переведенням традиційної шкали оцінювання за системою ECTS для фіксації оцінки в нормативних документах.

Загальні методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів із дисципліни “Історія України”

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння студентом навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Бюджет часу самостійної роботи студентів включає:

- час, що виділяється на самостійне опрацювання матеріалу розділів програми на основі лекцій з метою поглиблення й закріплення знань, набутих в аудиторії, за допомогою використання додаткової літератури та іншої доступної інформації;
- час, що надається студентам на самостійне вивчення окремих розділів, тем дисципліни (модулів), систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування набутих знань з навчального курсу, що через специфіку курсу можуть бути опрацьовані студентами самостійно, з урахуванням знань і умінь, якими вони володіють на цьому етапі навчання.

Отже, самостійна робота студентів у позааудиторний час спрямовується на самостійне вивчення програмного матеріалу (або його частини), систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи. Під час самостійної роботи

студент опрацьовує теоретичний матеріал, виконує індивідуальні завдання, проводить науково-дослідну роботу тощо.

Зміст самостійної роботи студента над дисципліною визначає цей посібник.

Навчальний матеріал, який студент засвоїв у процесі самостійної роботи, виноситься на поточний, модульний і підсумковий контроль поряд із навчальним матеріалом, який опрацьовується при проведенні навчальних занять. Керування самостійною роботою забезпечується також через самоконтроль, який студент здійснює на основі питань і завдань у цьому посібнику.

Як організувати роботу з посібником, щоб глибоко засвоїти навчальний матеріал і набути необхідних умінь? Зрозуміло, що кожен із Вас може розробити власний підхід до навчання, та у будь-якому разі для отримання максимального ефекту потрібно скористатися такими порадами.

Робота з посібником передбачає великий обсяг читання. Розрізняють два види читання:

- **вивчальне читання**, результатом якого є глибоке, всебічне розуміння навчального матеріалу.
- **засвоювальне читання**, результатом якого є запам'ятовування навчального матеріалу, вільне відтворення засвоєних знань.

Для того, щоб глибоко зрозуміти і міцно запам'ятати матеріал посібника, треба оволодіти деякими важливими прийомами вивчального і засвоювального читання.

Прийоми вивчального читання

1. Попереднє вивчення

Приступаючи до вивчення кожного розділу посібника, перегляньте його текст, зверніть увагу на заголовки та підзаголовки, схеми, карти, висновки. Під час такого попереднього вивчення Ви отримаєте загальні уявлення про структуру і логіку розділу, про питання, які розглядаються, з'ясуєте, які знання і уміння Ви мусите засвоїти.

2. Постановка запитань до тексту

Спробуйте сформулювати для себе декілька запитань, відповіді на які Ви хотіли б отримати, вивчаючи цей розділ. Якщо таких запитань у Вас не виникає, то для їхнього формулювання використайте заголовки та підзаголовки розділу.

Попередня самопостановка запитань – надзвичайно ефективний засіб організації зацікавленого, продуктивного вивчення тексту.

Запитання можуть виникати у Вас під час читання тексту до різних його аспектів: до незрозумілих слів і речень, до логічних

зв'язків між реченнями і абзацами і т.п. Головне, не пропускати жодного незрозумілого місця в тексті, ставити запитання і відразу шукати на нього відповідь. У цьому великий розвивальний ефект цього прийому.

3. Потування

Ефективне читання тексту передбачає певну форму ведення записів. При цьому можливе використання таких методів:

Складання плану. Планом є занотовування назв заголовків, підзаголовків, основних питань розділу. Для того, щоб скласти план, треба послідовно ставити собі у процесі читання запитання: “Про що тут йдеться?”

Складання граф-схем. Це графічне зображення логічних зв'язків між суб'єктами тексту (про що говориться в тексті).

Складання тез. Тезування полягає у формулюванні основних положень, тверджень, висновків розділу, який вивчають.

Коментування. Це Ваші самостійні судження і роздуми над текстом, які є результатом творчого підходу до його опрацювання.

Позитивний ефект дає також укладання *термінологічного словника*, який допоможе засвоїти основні історичні поняття й терміни.

Не робіть довгих записів, поки Ви не завершите вивчення усього розділу. Тільки тоді Ви зможете остаточно вирішити, що саме слід занотувати і на чому зробити наголос.

Прийоми засвоювального читання

1. Повторення прочитаного

Найкраще це робити, промовляючи прочитане вголос. Так Ви зрозумієте, наскільки засвоїли матеріал і де маєте прогалини у знаннях. Можна робити переказ тексту з опорою на складені план, граф-схеми, тези.

Повторення прочитаного – особливо важливий етап роботи з посібником: краще витратити близько 80% часу, який Ви виділите на навчання, на повторення інформації, ніж на просте читання та перечитування матеріалів посібника.

2. Виконання вправ

До кожного розділу додано низку вправ, які Ви обов'язково маєте виконати, перш ніж перейти до вивчення наступного розділу. Виконання вправ дасть Вам можливість систематизувати й узагальнити все, що Ви прочитали та засвоїли, а також застосувати набуті знання для характеристики історичних процесів, подій, діячів. Робота над вправами – ефективний спосіб самоконтролю.

Навчальне видання

СВІТЛИЧНА Валентина Василівна

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Керівник видавничих проєктів Ю.В. Піча

Підписано до друку 01.08.2019 р.
Формат 84х108/32. Папір офсетний
Друк офсетний. Гарнітура Таймс
Ум. друк. арк. 21,8. Обл.-вид. арк 22,9

Видавництво “Каравела”,
просп. Рокосовського, 8а, м. Київ, 04201, Україна.
Тел. (044) 592-39-36. E-mail: caravela@ukr.net

www.caravela.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: ДК №2035 від 16.12.2004 р.